

Якщо ви обрали «Людське різноманіття», очікуючи сенсаційності, то будете розчаровані. Я розглядаю деякі з найбільше провокаційних тем в академічному світі, однак підтекст у наступних розділах заспокоїть кожного. Відмінності між групами людей цікаві й зовсім не жахливі чи приголомшливі. Якщо це вас бентежить, то це не ваша книга.

Якщо ж, з іншого боку, ви дійшли до цієї сторінки в переконанні, що гендер, раса і клас — це соціальні конструкти і будь-які протилежні заяви — то псевдонаука, то ви, не дочитавши й кількох перших сторінок, відчуєте, що далі терпіти цей текст несила. Ця книга також не для вас.

А тепер, коли ми залишилися з вами на самоті, хочу розповісти, про що ця книга і чому я її написав.

Галузі науки утворюють певну ієрархію. «Фізика спирається на математику, хімія — на фізику, біологія на хімію, і, в принципі, суспільні науки спираються на біологію»¹, — писав біолог-еволюціоніст Роберт Трайверс. Якщо так, то це століття має бути благодатним для суспільствознавців. Досі ми, суспільствознавці (адже я також належу до цього племені), були другосортними громадянами у світі науки, бо методи й дані, які застосовували, викликали сумнів у приналежності наших тверджень до наукових проектів. Тепер відкриваються нові можливості.

Біологія не збирається залишати нас без діла. Нові відкриття в галузі генетики й нейробіології в поєднанні з різними видами аналізу, який ми можемо здійснити, дадуть нам змогу зробити гігантський прорив у розумінні того, як насправді функціонують суспільства, держави й економічні системи. Ми схожі на фізиків на початку XIX ст., які опинилися на зламі історії, породжуючи Амперів і Фарадеїв.

Можемо завмерти в захваті? Ні. Трайверс далі каже: «І все ж галузі — від економіки до культурної антропології — одна за одною продовжують опиратися пов'язуванню з базовою наукою біологією, спричиняючи руйнівний вплив»².

Звідки опір? Бо суспільні науки перебували в лещатах ортодоксії, скам'янілі від жаху перед біологією.

Ортодоксія

Ключовою доктриною ортодоксії в суспільних науках є розуміння людської рівності. Я не маю на увазі **рівність** у сенсі традиційного американського ідеалу — що всі рівні перед Богом, мають однаково природжену гідність і повинні бути рівними перед законом, однак це рівність у сенсі однаковості. Сформулюймо це в термінах однаковості: *у правильно організованому суспільстві члени всіх людських груп матимуть однакові наслідки своєї життєдіяльності*. Індивіди можуть відрізнятися за своїми характеристиками, що визнає ортодоксія, однак групи не мають природжених відмінностей у розподілі цих характеристик, за винятком беззаперечних — зріст, фізична сила тіла і колір шкіри. Усередині черепа всі групи однакові.

Принцип однаковості теоретично застосовували для будь-яких методів класифікації людей, однак тривалий час в обговореннях домінували три з них: ґендер, раса і соціально-економічний клас. Перефразовуючи в термінах цих груп, поняття однаковості стверджує, що незалежно від ґендеру, раси чи соціального походження, люди в кожній групі мають ставати інженерами-електриками, дитячими вихователями, вигравати шахові турніри й писати фантастичні оповідання приблизно в однакових пропорціях. Вони повинні мати подібні розподіли сімейних доходів, ментальне здоров'я й очікувану тривалість життя. Відмінності між великими групами в цих життєвих наслідках є доказом від супротивного існування соціальних, культурних і управлінських дефектів, які можна скоригувати відповідними публічними політиками.

Інтелектуальні витоки ортодоксії сягають на понад три століття назад у перші дні Просвітництва й увявлення про людей як про чисті дошки. Відверте заперечення ролі біології в суспільствознавстві походить із часів кін. XIX — поч. XX ст., і провідну роль у цьому викнав Еміль Дюркгайм у соціології, Франц Боас в антропології і Джон Вотсон у психології³.

Політичного виміру ортодоксія набуває в сер. 1960-х із юридичним тріумфом руху за права людини й поширенням фемінізму. Спочатку ортодоксія зводилася до специфічних голосливих тверджень і рішень: расизм зумовлює високий рівень безробіття серед чорних. Сексизм стримує кар'єрне зростання жінок. Потрібна позитивна дія й анти-

дискримінація. Однак невдовзі ортодоксія пробудила інтелектуальний рух, що набрав потуг у сер. 1960-х із публікацією праці Пітера Л. Бергера й Томаса Лукмана «Соціальне конструювання реальності».

Автори взялися за давню проблему: кожний із нас вважає, що знає, якою є реальність, однак різні люди по-різному її сприймають. «Соціолога сама логіка його дисципліни змушує запитувати, крім усього іншого, чи можна відмінності між двома “реальностями” інтерпретувати як різні відмінності між цими двома суспільствами»⁴, — писали Бергер і Лукман. Цей перший крок, написаний простою англійською мовою, цілком осмислений, протягом 1970–1980-х перетворився на ортодоксальну ідею, що майже все є соціальним конструктором, про який у постмодерній прозі часто кажуть: він незбагнений для широкого загалу і доступний лише для обраних⁵. Джерела людської нерівності штучні, навмисне створені, є відображенням конкретної реальності, щодо якої домінуючий сегмент суспільства вирішив, що саме в ній ми маємо жити.

На нинішній момент можна так узагальнити три основні положення ортодоксії.

Гендер — це соціальний конструктор. Фізіологічні статеві відмінності, пов'язані з виношуванням дитини, використано для створення штучних гендерних ролей, що не виправдовуються уродженими особливостями особистості, її здібностями чи соціальною поведінкою.

Раса — це соціальний конструктор. Поняття раси виникло з косметичних відмінностей у зовнішності, що не супроводжуються уродженими відмінностями в особливостях особистостей, їхніх здібностях чи соціальній поведінці.

Клас — це функція привілеїв. Людей історично розподіляли на класи політичні, економічні й культурні інститути, що віддавали перевагу гетеросексуальним білим чоловікам і понижували статус усіх інших, причому гени й людська природа мали хіба що тривіальну роль. Розподіл людей за новим соціальним принципом можливий лише через зміну цих інститутів.

Я визначив ці положення в загальному вигляді. Якщо ви підете до якогось університету й приватно поговорите з викладачами, дослідження яких стосуються гендеру, раси чи класу, то виявите, що багато з них, можливо, навіть більшість, мають більш диференційовані погляди, ніж цей. Вони визнають, що біологія виконує певну роль. Тоді чому вони не наводять свідчень цієї біологічної ролі у своїх лекціях, публікаціях?

Загальна відповідь — вони бояться, що те, що напишуть, буде неправильно інтерпретоване і неправильно використане. Однак наукові статті можна писати так, щоб ЗМІ взагалі не зважали на них. Реальна загроза не в тому, що громадськість неправильно застосовуватиме результати дослідника, а в тому, що певні колеги-вчені помітять ці результати й різко відреагують на них.

Тут якраз і лежить справжній бар'єр для інкорпорування біології в суспільствознавство. Ви можете не особливо зважати на ортодоксію, проте муситимете з цим критися, адже вульгарна версія ортодоксії посідає в ЗВО командні висоти. Для викладача вишу небезпечно відкрито говорити в статтях, на лекціях, зборах колег і навіть у випадкових приватних розмовах, що відмінності між чоловіками й жінками, між расами чи між соціальними класами визначає біологія. За це часто можна поплатитися. І розплатою можуть бути студентські протести, відмова в постійному працевлаштуванні після захисту дисертації, труднощі з просуванням до звання доцента чи професора або догана від адміністрації університету.

Утім частіше трапляються не такі виразні «виховні моменти». Невеликим за розмірами викладацьким спільнотам притаманно таврувати інакодумців за неадекватність. Відверта критичність до ортодоксії гарантує, що галасливий впливовий елемент вашої спільноти переслідуватиме вас — у соціальному й професійному сенсах. А більшість інших дистанціюватиметься від вас, щоб нікому не спало на думку пов'язувати їх із вами. Ви гарантовано здобудете репутацію від просто ексцентричної особи в найліпшому разі до монстра — в найгіршому. Легше йти в ногу й підспівувати хору.

Щоправда, ризики, з якими стикаються окремі члени наукового докільця, ніщо порівняно зі шкодою для науки. Замість університетів на кшталт Гарварду із гаслом «Верітас» — істина, щирість, безсторонність, — нині гору беруть кампуси, де професори мають постійно пильнувати себе, аби не прохопитися, що вони думають насправді, де студенти закликають до захисту від бунтівних ідей, де кодекси, що обмежують вільне вираження ідей, стали рутинною справою, а давні ідеали наукової досконалості й людської порядності висміюють і засуджують⁶. На індивідуальному рівні суспільствознавці мають вагомі причини уникати досліджень на перетині біології із суспільствознавством. У колективному сенсі їхні рішення створили й поширили певну форму інтелектуальної корупції.